

Vlasta Ilišin (ur.)

Mladi Hrvatske i europska integracija

Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 2005., 353 str.

Knjiga *Mladi Hrvatske i europska integracija* novo je u nizu izdanja kojima se nastavlja tradicija u proučavanju mladih u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu, što je i sama urednica napomenula u predgovoru ove knjige. Sama činjenica da se Institut već desetljećima bavi provođenjem empirijskih istraživanja stavova i vrijednosti mladih u hrvatskom društvu, da prepoznaje važnost ovakvog tipa istraživanja, tj. da se profilirao kao referentno mjesto kada govorimo (i želimo čuti) o mladima, trebala bi biti dovoljan razlog da se njegova izdanja čitaju. Dodatan razlog u slučaju ove knjige, javlja se zbog važnosti i aktualnosti njezine teme. Naime, ovom se prilikom istraživački tim unutar Instituta odlučio pozabaviti odnosom mladih spram Europske unije te integracije Hrvatske u istu. Ova je tematika višestruko bitna, no ključan je argument, što navode i sami autori, da su mladi upravo ti o kojima ovisi dosljedna i potpuna integracija u Europsku uniju. Knjiga objavljena krajem 2005. godine, čija se pak analiza zasniva na podacima prikupljenim početkom 2004. godine, izuzetno je aktualna u Hrvatskoj koju još čekaju iscrpni pristupni pregovori prije ulaska u EU.

Navedeni podaci prikupljeni su unutar znanstvenoistraživačkog projekta *Mladi i europski integracijski procesi* čija je provedba započela krajem 2002. godine (voditeljica Vlasta Ilišin). Specifičnost je ovog istraživanja, u usporedbi s većinom istraživanja mladih, što se ispitivao i kontrolni uzorak starijih. Ovakav istraživački pristup omogućio je autorima da, osim komparaciji stavova mladih Hrvata i Europljana, pristupe i analizi potencijalnih međugeneracijskih razlika hrvatskih ispitanika. Komparativna analiza učinjena je na još jednoj razini: vremenskoj. Tako je na temelju rezultata istraživanja *Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj* provedenoga 1999. godine, učinjena i komparacija generacija mladih iz 1999. i 2004. godine. Ovi aspekti analize čine tu knjigu, inače prvu od planirane dvije znanstvene monografije koje će nuditi cjelovitu interpretaciju podataka, još iscrpnijom i znanstveno bolje utemeljenom.

Knjiga je zapravo zbornik radova. Međutim, ono što vrlo brzo postaje razvidno jest srodnost tekstova u znanstvenom stilu i naraciji. Navedeni znanstveni stil i naracija čine knjigu prijemčljivom: jezgrovitost i jednostavnost (ne i banalizacija) prikazivanja statističkih podataka i zaključaka koji se iz njih izvode, sljedeća su kvaliteta ove knjige (usudila bih se primijetiti, karakteristika koja odlikuje i ostale autorske i uredničke uratke Vlaste Ilišin). Upravo čitkost ovog izdanja čini ga

primjerenim i široj, ne samo znanstvenoj publici, čak i onoj koja nije upoznata s logikom i metodama empirijskih istraživanja. Ne zaboravljajući pritom na iscrpnost analize i svježe teze koje knjiga postavlja, dolazimo do zaključka da ovo izdanje zadovoljava sve kriterije obveznog štiva za političke aktere i državne službenike. Upravo bi se oni u osmišljavanju strategija educiranja i informiranja, dakle pripremanja građana za ulazak u Europsku uniju, trebali poslužiti ovom knjigom.

Zamišljena kao istraživačka studija, knjiga je podjeljena na 7 autorskih tekstova koji se bave različitim aspektima glavne teme. Integralni dio knjige također su i *Sažetak*, *Summary* te *Prilog*. Osobama koje su zainteresirane za rezultate cjelokupnog istraživanja, *Prilog* koji sadrži upitnik te distribuciju postotaka odgovora ispitanika (pri čemu su dati postotci odgovora i mladih i starijih ispitanika) zasigurno će mnogo pomoći.

U uvodnom tekstu *Mladi, Hrvatska i Europa: uvod u istraživanje*, urednica Vlasta Ilišin daje nam pregled odnosa Hrvatske i Europske unije od početka devedesetih naovamo, potom razvoj teorija o europskom ujedinjenju, teorijskih i empirijskih nalaza o mladima te na kraju obrazlaže metodologiju istraživanja na kojem se knjiga i temelji. Već u ovom tekstu nailazimo na zanimljive uvide: autorica spominje, referirajući se pritom na iskustva anketara koji su radili na projektu, zabrinjavajuću tendenciju koja pogađa sve znanstvenike i empirijske istraživače u Hrvatskoj. Naime postaje sve teže kvalitetno provesti ovakav tip istraživanja: u poplavi anketa i ispitivanja javnog mnijenja kako od strane marketinških agencija tako i od različitih političkih institucija, građani postaju sve nevoljniji odvojiti svoje vrijeme za ispunjavanje upitnika. Osim toga, a ujedno i mnogo bitnije, građani su mišljenja kako znanstvena istraživanja i onako nisu relevantna za njihove živote jer, ona ostaju mrtva slova na papiru. Donositelji zakona i odredaba koje direktno utječu na njihovu svakodnevicu ne obaziru se na potrebe i interese građana – ovaj je stav još jedan indikator rezignacije hrvatskih građana politikom i političarima. Na razini samog uzorka mogu se, pak, iščitati neke zanimljive tendencije. Prva od njih je ta što mlade generacije postaju sve obrazovanije, tj. u prosjeku premašuju obrazovanje svojih očeva, a posebice svojih djedova. Ova se pozitivna tendencija očitava u oba aspekta, i u povećanju broja visokoobrazovanih, kao i u smanjivanju broja mladih koji ostaju bez kvalifikacija. Ipak, na to sjenu baca podatak kako je obrazovanje dostupnije mladima iz urbanih sredina, te da postoji tendencija reprodukcije socijalnog statusa očeva od strane mladih. Zanimljivo je i da povezanost bračnog statusa ispitanika s dobi i spolom istovremeno potvrđuje i stabilnost, ali i promjene tradicije. Autorica zaključuje kako je i ova analiza strukture uzorka potvrdila tendencije otkrivene i u ostalim istraživanjima mladih.

U sljedećem tekstu, *Politička aksiologija Europske unije: ciljevi i vrijednosti europske integracije*, Damir Grubiša osvrće se na genezu i etape razvoja Europske unije, kao i evolucijski put koju su prošle teorije o istoj. Tako autor napominje kako je proces europske integracije kao predmet znanstvenog istraživanja pro-

šao razvoj od irenologije, preko teorija međunarodnih odnosa i ekonomije, do komparativne politike. Sama integracija započela je izgradnjom odozdo, sustavom kooperacije tzv. *spillover* procesom kojemu je primaran cilj bio osiguranje mira u poslijeratnoj Europi. Paralelno s ovim procesom odvija se i kodifikacija osnovnih političkih vrijednosti no, kao što autor i sam napominje, evolucijom europske integracije dolazi do njihova mijenjanja. Tako se već ugovorom o osnivanju EEZ prvotni cilj napušta, a novim ciljem postaje ostvarivanje ekonomskog i socijalnog napretka država-članica, a daljnjim razvojem europsko se zajedništvo širi i na političku i pravnu sferu. Ovakav razvoj konačno dovodi i do donošenja Europskog ustava koji definirano utvrđuje ciljeve i vrijednosti Europske unije. No, zaključuje autor, usvajanje Ustava aktualizira problem kojega naziva "obrazovni deficit" – sami europski građani imaju nedovoljno znanje, ali i nepotpunu informiranost o procesu integracije, o institucijama i akterima te vrijednostima zajednice u kojoj žive (tako skoro dvije trećine građana uopće nije upoznato sa sadržajem Ustava).

Treći tekst, *Političke vrijednosti, stavovi i participacija mladih: kontinuitet i promjene*, autorice Vlaste Ilišin, bavi se analizom političkih vrijednosti i participacije mladih, kao i promjenama u njihovoj percepciji društvenih problema. Kao što autorica i sama naglašava u uvodnom dijelu svoga teksta, ovakav tip analize potreban je kako bi se objasnile promjene u suvremenim demokracijama, te kako bi se one mogle prognozirati. U slučaju Hrvatske, usporedba sa starijim ispitanicima ukazuje na nekoliko tendencija: generacijske razlike postoje, no nisu znatnije izražena te se u većini slučajeva mogu objasniti teorijom životnih ciklusa. Autorica zaključuje kako je upravo ova odsutnost dubljih međugeneracijskih razlika indikator hrvatskog ulaska u fazu demokratske konsolidacije. Razlike postoje i u manjem prihvaćanju tradicionalnih vrijednosti od strane mladih (pri čemu su mladi Hrvatske ipak konzervativniji od svojih europskih vršnjaka) te u nižoj socijalnoj participaciji. Longitudinalno praćenje stavova mladih ukazuje na porast prihvaćanja gotovo svih ustavnih načela tj. kako "politička kultura mladih u nizu aspekata svjedoči o približavanju potrebnim demokratskim standardima" (str. 135).

Dunja Potočnik, u četvrtom tekstu naslovljenom *Ljudska prava kao ulaznica u demokratsku Europu*, analizira kako mladi vrednuju ljudska prava i percipiraju njihovu zaštitu u Hrvatskoj. Nakon kratkog uvoda o razvoju koncepta ljudskih prava (i njegove primjenljivosti), autorica nas uvodi u hrvatski kontekst. Mladi Hrvatske u najvećem broju prihvaćaju prava na obrazovanje, osobnu sigurnost, privatnost, socijalnu zaštitu starih i ugroženih, jednakost pred zakonom, prava žena te pravo na vlasništvo. Jedino pravo koje, po niskoj prihvaćenosti, odudara od ostalih prava jest pravo na azil – podatak koji zasigurno nije ohrabrujući za razvoj hrvatskog društva. Što se pak tiče percepcije poštivanja i doprinosa zaštiti ljudskih prava, zaključak koji se nameće jest da su mladi kritičniji od starijih ispitanika (iako je porastao broj mladih koji smatraju da se u Hrvatskoj ljudska prava poštuju), a indikativno je spomenuti kako mladi oporbi i pravosuđu pripisuju najmanje doprinosa u ostvarivanju ovih prava. Analiza završava autoričinom opa-

skom kako se, iako mladi u visokom stupnju prihvaćaju načela ljudskih prava, pojavljuju nesuglasja kada sami moraju procijeniti njihovu praktičnu primjenu.

U tekstu Furia Radina *Nacionalna vezanost i odnos prema Europi* analizira se fenomen nacionalne vezanosti mladih te ukazuje na promjene do kojih je došlo unutar ovoga fenomena. Specifičnost je ovoga teksta što za komparaciju odnosa mladih prema vlastitoj naciji, autor koristi i rezultate istraživanja iz 1986. godine, čime analiza dobiva dvadesetogodišnji raspon. Uzevši u obzir recentnu hrvatsku povijest kao i činjenicu, koju navodi autor, da je pitanje nacionalne vezanosti i njezina kompatibilnost s idejom ujedinjene Europe sukus procesa pristupanja Uniji, upravo ova analiza dobiva na važnosti. Pozitivan je podatak da su kod mladih najviše zastupljeni stavovi umjerene nacionalne identifikacije, zatim stavovi otvorenosti prema svijetu, a etnocentrični su stavovi tek na dnu liste. Ipak, ono što ostavlja prostora za oprez jest da istovremeno s porastom zastupljenosti umjerenih nacionalnih stavova dolazi i do porasta onih ekstremnih. A upravo su ti, etnocentričniji ispitanici skloniji imati negativnu percepciju Europske unije, te češće od ostalih odbijaju pristupanje Hrvatske ovoj asocijaciji.

Vlasta Ilišin i Ivona Mendeš, u tekstu *Mladi i Europska unija: percepcija posljedica integracije*, analiziraju očekivanja od procesa integracije Hrvatske s europskom unijom te percepciju potencijalnih gubitnika, tj. dobitnika ovog procesa. Podatke prezentirane u ovome tekstu same autorice uzimaju s odmakom: prvenstveno je riječ o dojmovima koji su znatno fluidniji od čvrsto izgrađenih stavova. No bez obzira, oni su po mnogo čemu zanimljivi. Tako autorice napominju kako je većina mladih i starijih ispitanika imala neutralan stav o Europskoj uniji te, iako je skoro 90% ispitanika podržavalo ulazak Hrvatske u nju, među njima je najveći broj euroskeptika. Također, iako i mladi i stariji ispitanici očekuju više prednosti nakon integracije, indikativno je da mladi smatraju kako će dobitnici tog procesa biti upravo one društvene skupine koje se istovremeno smatraju i dobitnicama hrvatske tranzicije. Jedina se (ohrabrujuća) razlika pritom javlja kada mladi govore o sebi: iako trpe od osjećaja marginaliziranosti u hrvatskom društvu, sami sebe svrstavaju u dobitnike europske integracije.

U posljednjem tekstu *Znanje i informiranost o Europskoj uniji*, Ivona Mendeš analizira kakvo je znanje i informiranost mladih o europskoj integraciji i njezinim institucijama. Stoga ovaj tekst možemo doživjeti kao analizu "obrazovnog deficita" o Europskoj uniji, kako ga je definirao Damir Grubiša. Autorica navodi kako mladi Hrvatske zaostaju za starijim ispitanicima, ali i ispitanicima iz bivših zemalja-kandidatkinja za ulazak u EU, kada je riječ o općenitom informiranju i informiranosti. Također, mladi su puno manje zainteresirani za političke negoli za društvene i kulturne teme. Istovremeno, što se pak pojavljuje kao iznenađujući nalaz, više od polovine mladih smatra da su dobro informirani o Europskoj uniji, a 44% njih smatra i da su dobro informirani o procesu hrvatskog približavanja u istu. Ispitivanje objektivnog znanja pokazalo je, međutim, svu nekritičnosti ispitanika. Zato autorica zaključuje kako je nužno "provesti snažnu i sveobuhvatnu javnu kampanju usmjerenu upravo na povećanje i informiranosti i znanja građana o Europskoj uniji" (str. 282).

Na kraju bih zaključila: ovo originalno i aktualno znanstveno djelo treba i može računati na širok krug čitatelja. Pored svih, već navedenih razloga, spomenula bih ovdje još jedan – a kojeg navodi i recenzent Vjeran Katunarić – “zbog toga što se radi o istinski znanstvenom djelu u njemu će svoj oslonac naći i euroskeptici i eurooptimisti”.

Marjeta Šinko
Zagreb, Hrvatska

Grace Davie

Religija u suvremenoj Europi: mutacija sjećanja

Zagreb, Golden marketing; Tehnička knjiga, 2005., 286. str.

Ova izuzetno zanimljiva, teorijski i empirijski fundirana studija o religiji u Europi, poznate britanske sociologinje religije Grace Davie, značajan je doprinos razumijevanju religijske situacije u europskom kontekstu, ali i šire. Knjiga sadrži popis slika i tablica, te uvod, 10 poglavlja, bilješke, popis literature i indeks.

U uvodu autorica obrazlaže osnovnu namjeru knjige – opisati, objasniti i razumjeti prirodu religioznosti u Europi krajem dvadesetoga i početkom dvadeset i prvog stoljeća u kontekstu globalnih zbivanja. Teorijsko-analitički pristup je prije svega sociološki, dakle razmatra se odnos religije i šireg društva, i to društva kojega, naglašava autorica, karakterizira izrazita promjenljivost. Empirijsko polazište za analizu su različiti sociološki izvori, kvalitativni i kvantitativni (ponajviše longitudinalni podaci *Europskih istraživanja vrednota* – EVS). Međutim, autorica velik značaj pridaje i povijesnoj dimenziji bez koje ne bi bilo moguće razumjeti europsku religijsku situaciju kao cjelinu. Teorijski se u tom smislu ona oslanja na Davida Martina i osobito na Daniele Hervieu-Leger i njezin koncept religije kao lanca sjećanja, drugim riječima, tradicije. Autorica se, nadalje, u svojim analizama oslanja na rezultate svojega dugogodišnjeg rada na proučavanju religije u suvremenoj Engleskoj te konceptu “vjerovanja bez pripadanja” koji je razvila i koji se, po njezinu mišljenju, širi na Europu.

U prvom poglavlju daje se empirijski pregled i profil religije u zapadnoj Europi, temeljem analize podataka iz Europskog istraživanja vrednota. Komparirajući po-